Хәтер көне.
Һади Атласи исеменә лаек шәхесләр.

Автор: Кашапова Айгюль Азгаровна
татар теле һәм әдәбияты укытучысы
МБОУ СОШ №6 Бөгелмә шәһәре
Татарстан Республикасы

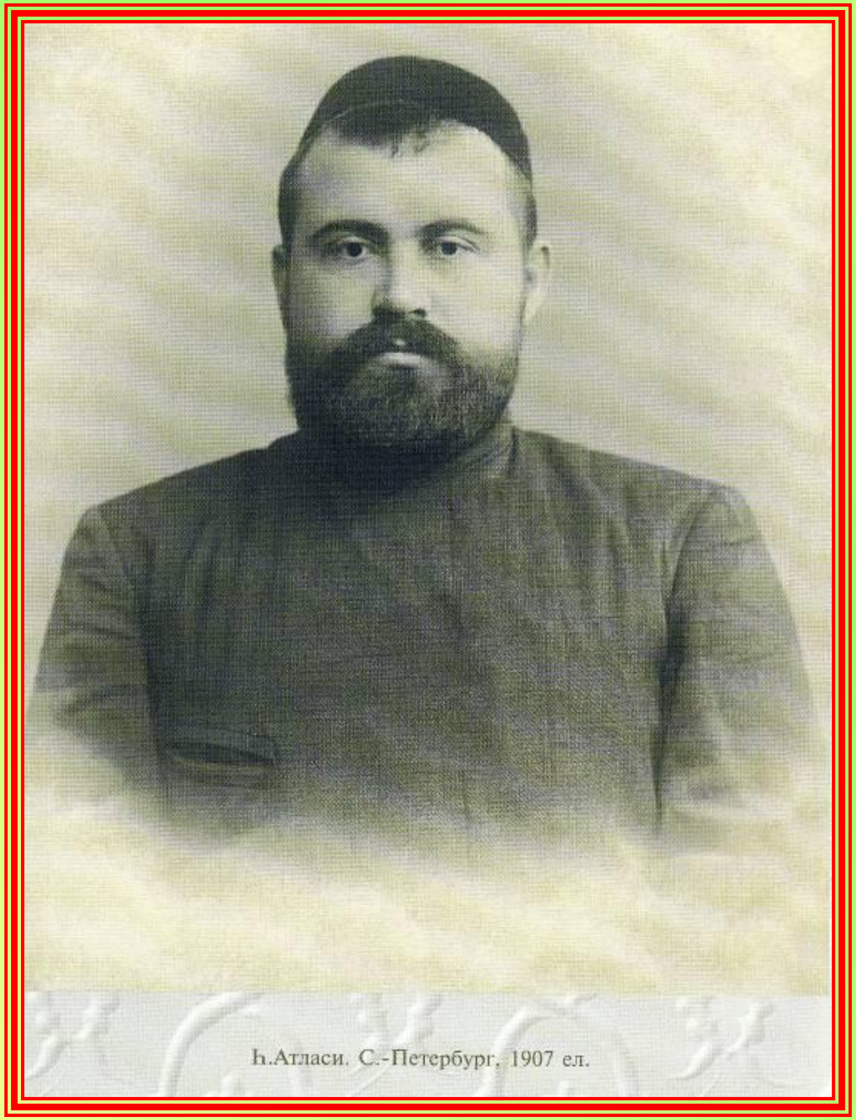

Тарихчы, педагог,дин һәм җәмгыять эшлеклесе Һади Атласов

АТЛАСОВ Һади (Әхмәтһади) Мифтахетдин улы (Һади Атласи) – тарихчы, педагог, дин һәм җәмәгать эшлеклесе 1876 елның 15 августында, Сембер губерниясе Буа өязе Түбән Чәке авылында мулла гаиләсендә дөньяга килә. Башлангыч белемне әтисе мәктәбендә ала. Аннары Буаның танылган «Нурия» мәдрәсәсен, Оренбургның Каргалы бистәсендәге Гани бай Хөсәенов оештырган укытучылар әзерләүче семинарияне тәмамлый. 1898-1903 елларда Буа мәдрәсәсендә укыта, уку-укыту эшләрен яңартуга күп көч куя, киң җәмәгать эшчәнлеге алып бара, беренче китапларын яза.

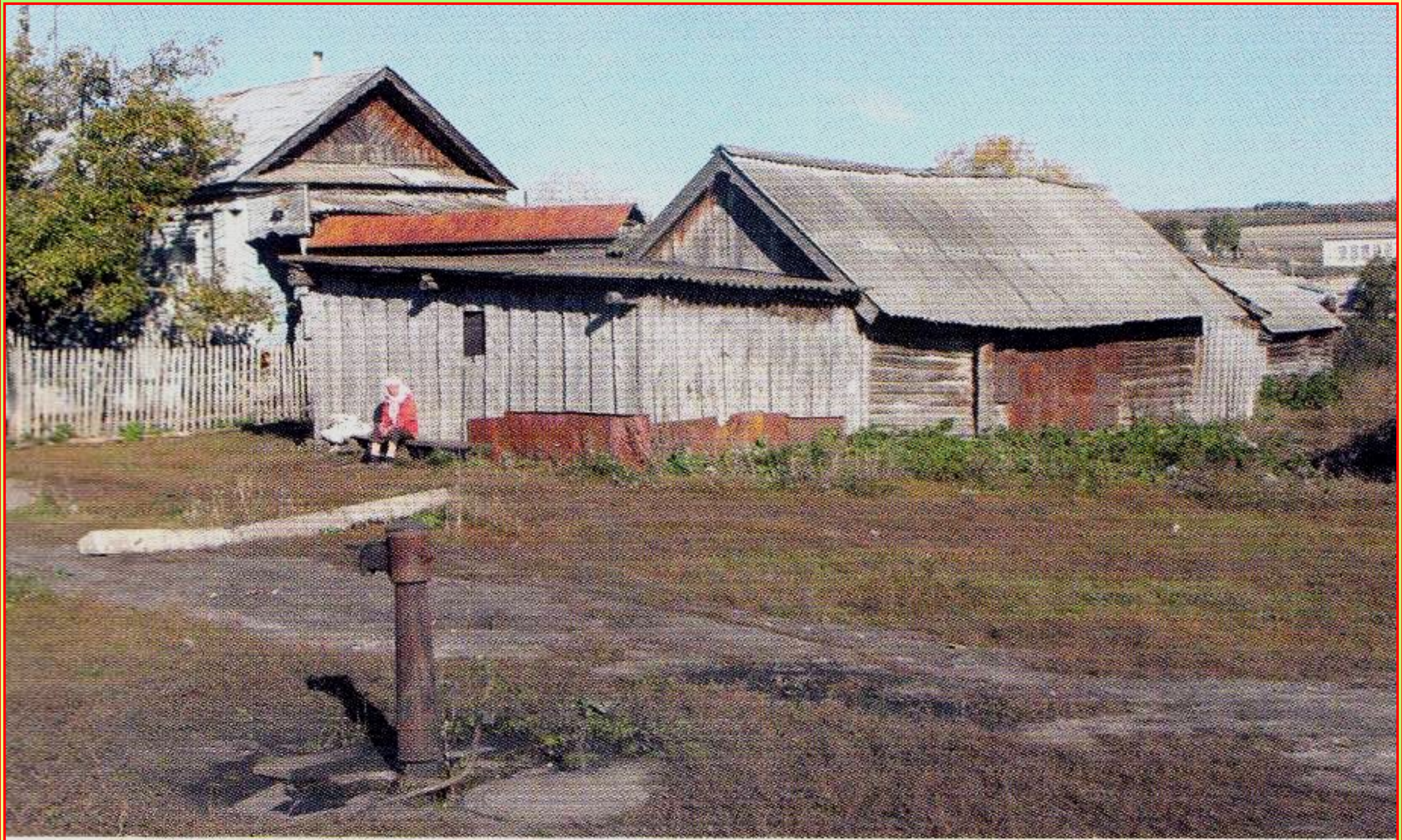

Түбән Чәке авылында Атласилар яшәгән йорт нигезе.

Авылның иске мәчет урыны.

Һ.Атласиның туган авылы Иске Чәке күренешләре.

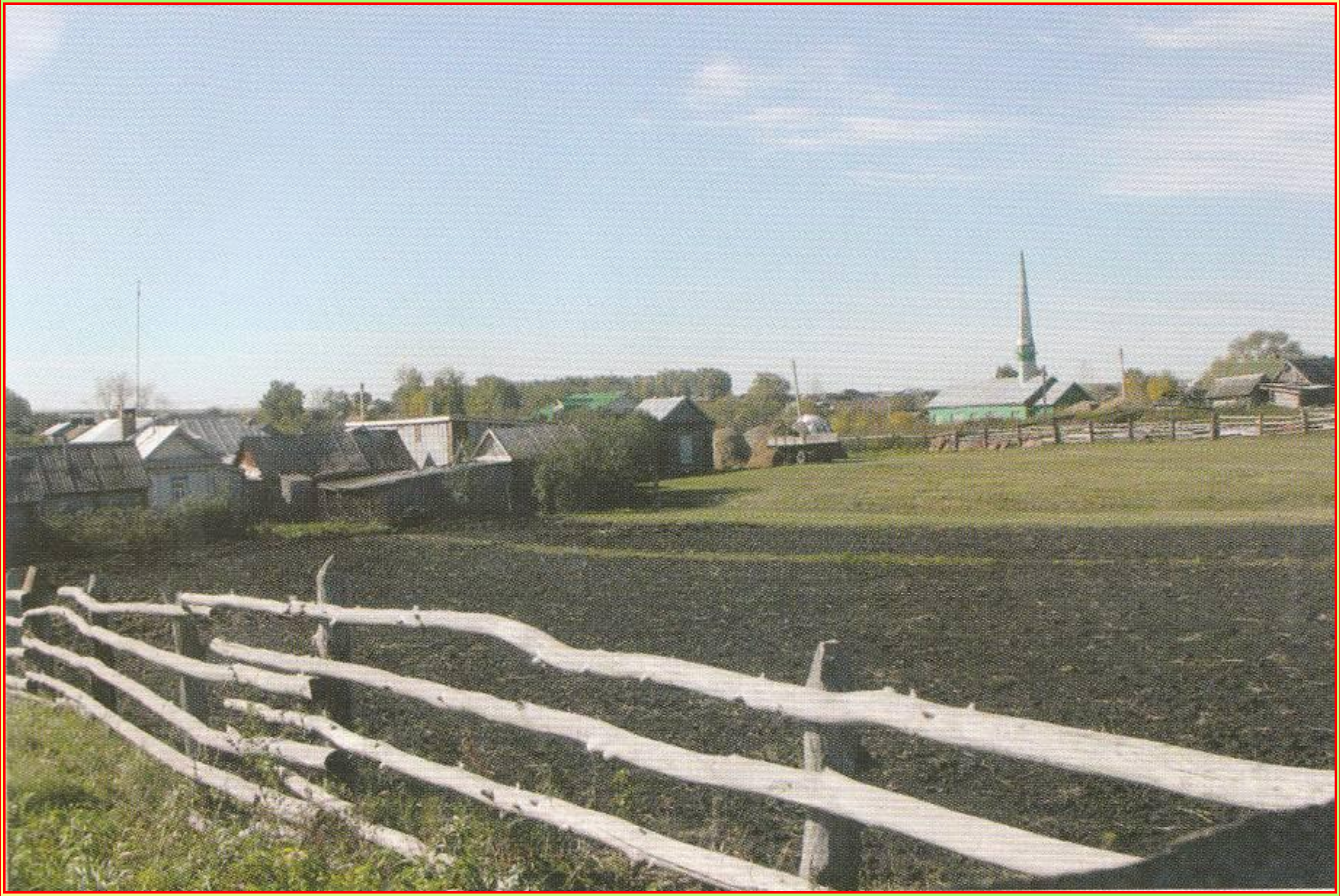

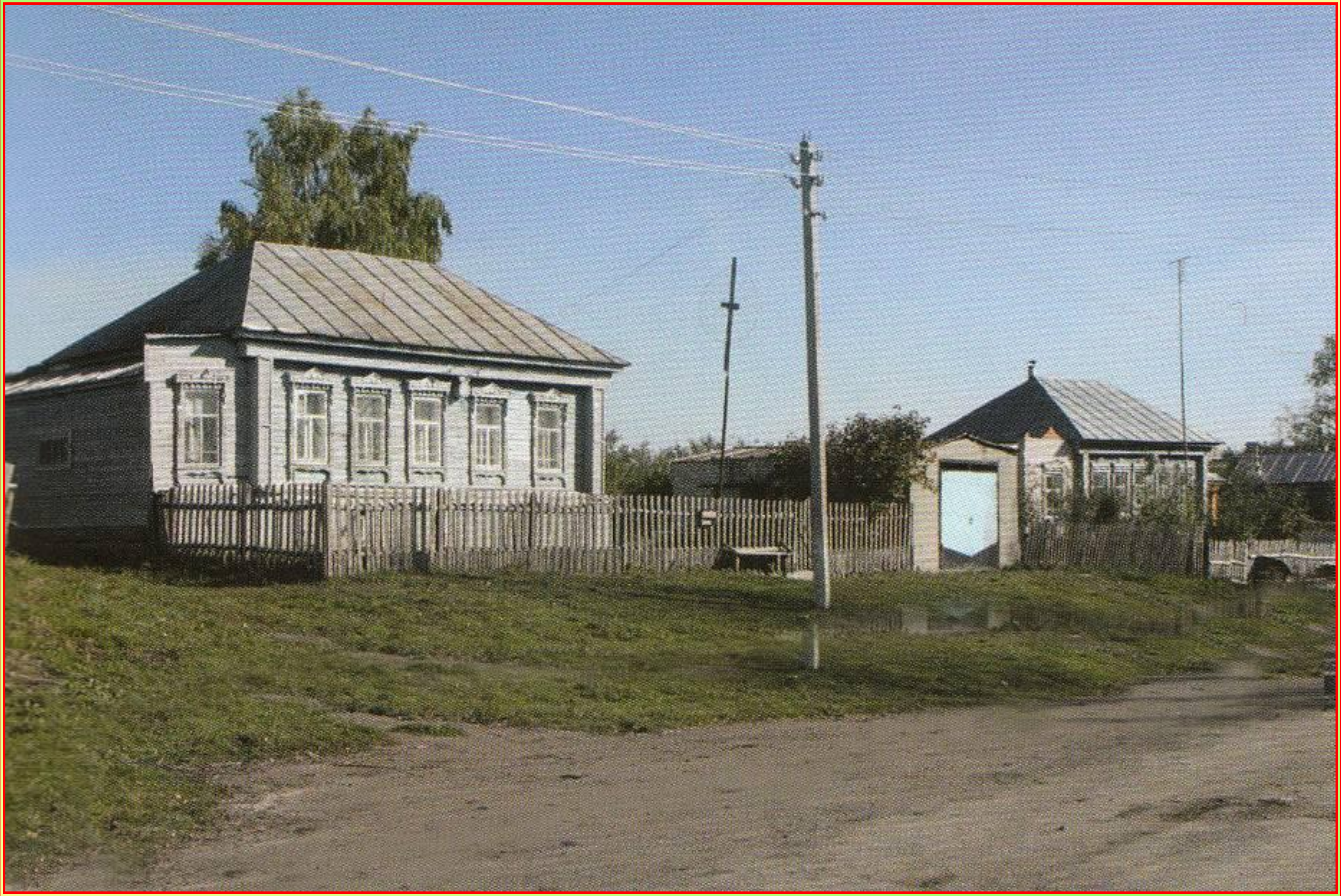

1903 елда Һади Атласины Бөгелмә өязе Әлмәт авылы (хәзерге Әлмәт шәһәре) мәдрәсәсенә имам һәм мөдәррис итеп чакыралар. Ул монда кызлар мәктәбе дә ача. Диния нәзарәте каршында имтихан тотып имамлыкка указ ала.

Һ.Атласи хезмәтташләре, гаиләләре белән. Әлмәт авылы, 1913 ел.

1907 елда Һади Атласины Дәүләт Думасына депутат итеп сайлыйлар.

депутатлары арасында. С.-Петербург, 1907 ел.

Һ. Атласи (икенче рәттә уннан беренче) депутатлар арасында.
С.-Петербург, 1907 ел.

1905-1910 елларда Һади Атласи зур тырышлык куеп тарихи материаллар җыю, тарихи әдәбият өйрәнү өстендә эшли. Шул хезмәтләренең җимешләре буларак, 1911-1914 елларда бер-бер артлы аның "Себер тарихы", "Казан ханлыгы", "Сөенбикә" исемле тарихи әсәрләре басылып чыга. 1913 елда ул Казан университеты каршындагы "Археология, тарих һәм этнография җәмгыяте"нең тулы вәкаләтле әгъзасы буларак сайлана.

Һ. Атласи гайләсе белән яшәгән йорт

Беренче бөтендөнья сугышы, 1917 ел Февраль һәм Октябрь революцияләре, гражданнар сугышы елларында Һади Атласи гаиләсе белән Бөгелмә шәһәрендә тора. 1920 елдан 1929 елга кадәр ул Бөгелмәдә икенче баскыч мәктәбендә тарих һәм алман теле укытучысы булып эшли.

Һ.Атласи эшләгән икенче баскыч мәктәбенең хәзерге күренеше.

Һ.Атласи хатыны Хөсникамал, кызы Сәлма белән. 1908 ел.

1918 елның 23-31 май көннәрендә Казанда үткән Бөтенроссия мөселман укытучылары съезды делегатларыннан бер төркем. Соңгы рәттә уңнан өченче (?) – Һади Атласи. *(Фоторәсем Вәли Хаҗиев архивыннан алынды.)*

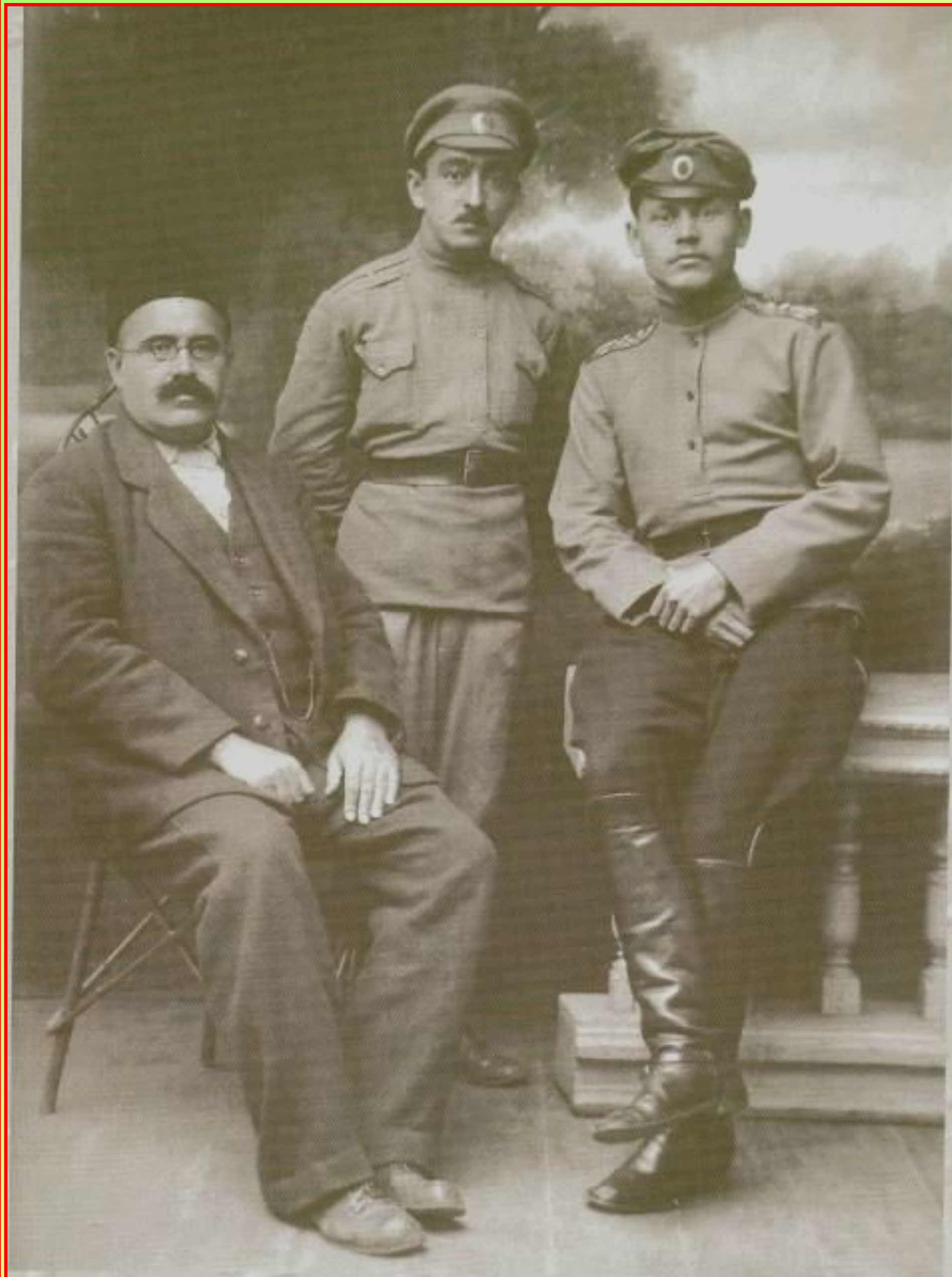

Һ.Атласи «ак» гаскәриләр белән. 1919 ел, 6 ноябрь. *Фото Һ.Атласиның тикшерү эшеннән алынды. Татарстан милли архивында саклана.*

Һ.Атласи Ф.Кәрими белән. 1919 ел, 6 ноябрь.

Басып торалар (сулдан): Фазыл Туйкин, Гани Алтынбаев, Сабир Уразманов; утыралар: Һади Атласи, Кәбир Туйкин, 2, 3 – билгесез, Виноградов (директор). Бөгелмә шәһәре, икенче баскыч мәктәбе каршында. 1920 нче еллар.

1926—1928 елларда Бөгелмә шәһәрендә эшләгән ике еллык тәгълим-тәрбия (педагогия) курсларын тәмамлаучылар укытучылары белән.
Өченче рәттә сулдан җиденче – Һади Атласи.
(Фоторәсем Вали Хаҗиев архивыннан алынды.)

Бөгелмә татар мәгариф эшчеләренен белемнәрен күтәрү курслары белән лекторлары. Уртада Һ.Атласи. 1929 ел, 2 август.

1929 елда аны бернинди гаепсезгә кулга алып, ун елга Соловкидагы каторгага сөрәләр.

Соловки утыравы күренеше.

Һади Атласи, Кәбир Туйкин, Фазыл Туйкин.

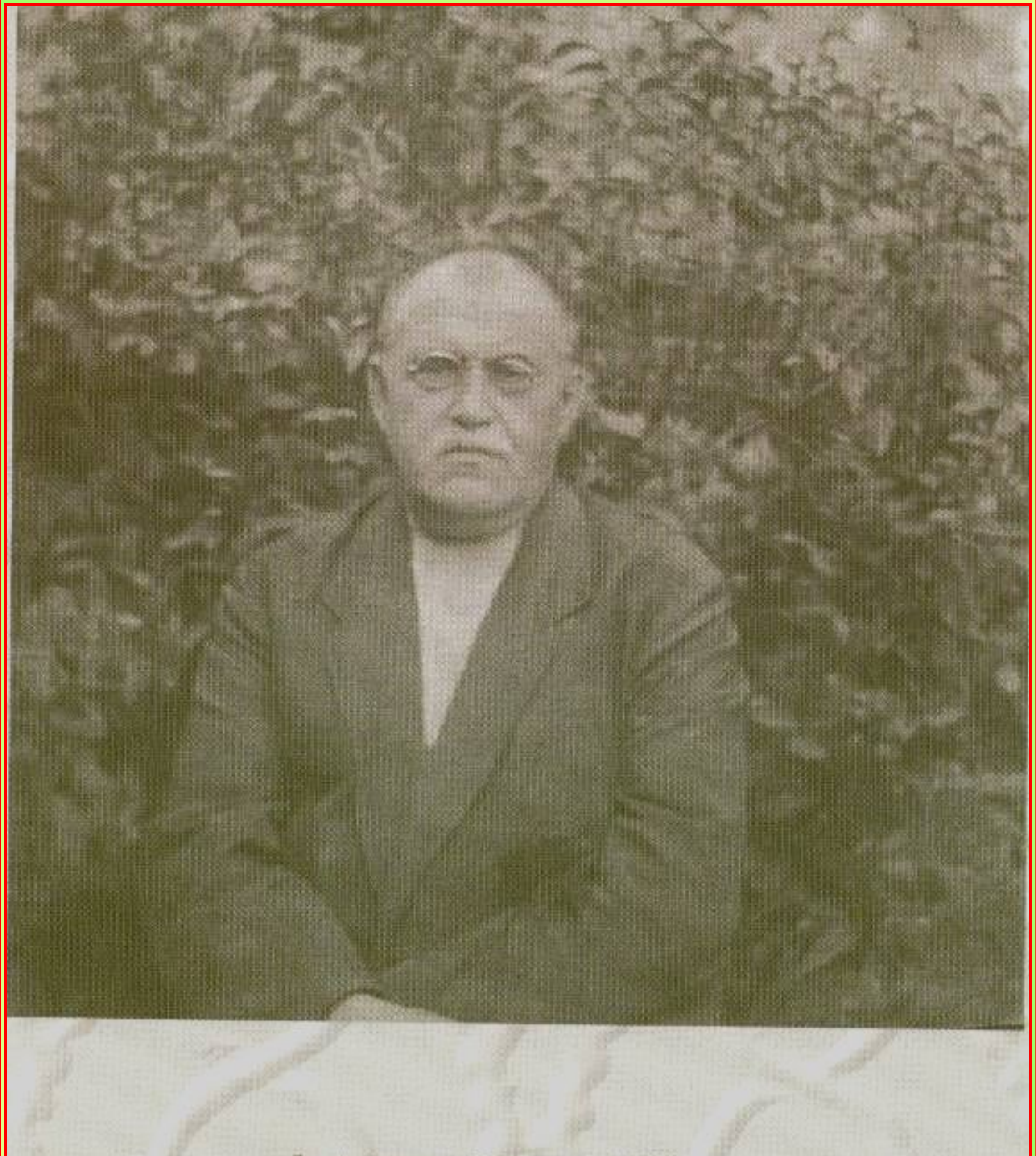

Һ.Атласи. Казан, 1935 ел.

1934 елда, Архангельскидан Бөгелмәгә кайтып ярты ел торгач, Һади Атласи гаиләсе белән Казанга күчеп килә. 1936 елда ул тагын кулга алына. 1936 елның августыннан 1937 елның маена кадәр аңардан 16 допрос алганнар. 1937 елның 23-28 октябрендә Менжинский исемендәге клубта Идел буе хәрби округы хәрби трибуналының ябык утырышлары "Атласовщина" дип аталган эшне карый. Хәрби трибунал буенча 9 кеше: Һ.М.Атласов, Р.Я.Яруллин, К.К.Туйкин, Ф.К.Туйкин, Б.Ф.Фаттахов, Г.А. Алтынбаев, К.Л.Исхаков, С.Ш.Уразманов, З.Б. Фәттахов атып үтерелергә хөкем ителгән.

Һ.Атласиның «Хөкем эше». Татарстан Милли архивы фондыннан

Икенче рәт (сулдан): Кәбир Туйкин, Харис Бастамов, Виноградов, Һади Атласи, Фазыл Туйкин. Бөгелмә шәһәре, 1920 нче еллар.

1958 елда Һади Атласиның гаепсезлеге таныла һәм ул реабилитацияләнә.

Һади Атласиның бертуган апасы Хәлимә Мифтахетдин кызы Зөбәерованың кабер ташы. Татарстанның Әгерже районы Иж-Бубый авылы зираты. 2000 елгы фото.

Һ.Атласиның балалары оныклары

Угыз Атласов кызы Әлфия, хатыны Муфуаза бел

Су н: Угыз, Галия Габделбәр кызы, Хөсникамал,
Сылу кызы Фәридә белән, Габделбәр.

Угыз кызы Әлфия, улы Һади белән.

“Үзенең кем икәнен белмәгән инсан ничаклы хиссез исә, үзенең милләтенең тарихын белмәгән инсан да шул нисбәттә хиссездер.”

Һади Атласи.

اوزینك كم ایكانین بیلمه‌گن انسان نی چاقلی حسیز ایسه اوز ملتینك تاریخین بیلمه‌گن انسان ده شول نسبتده حسیزدر

هادی آطلاسی

«Үзенең кем икәнен белмәгән инсан ничаклы хиссез исә, үзенең милләтенең тарихын белмәгән инсан да шул нисбәттә хиссездер».

Һади Атласи.

«Атласовщина» эше белән кулга алынып, нахакка һәлак ителгән шәхесләргә Угыз Атласов тарафыннан куелган мемориаль такта.

Бөгелмә татар гимназиясендә Һ.Атласи музее.

Һ.Атласи. 1919 ел, 6 ноябрь.

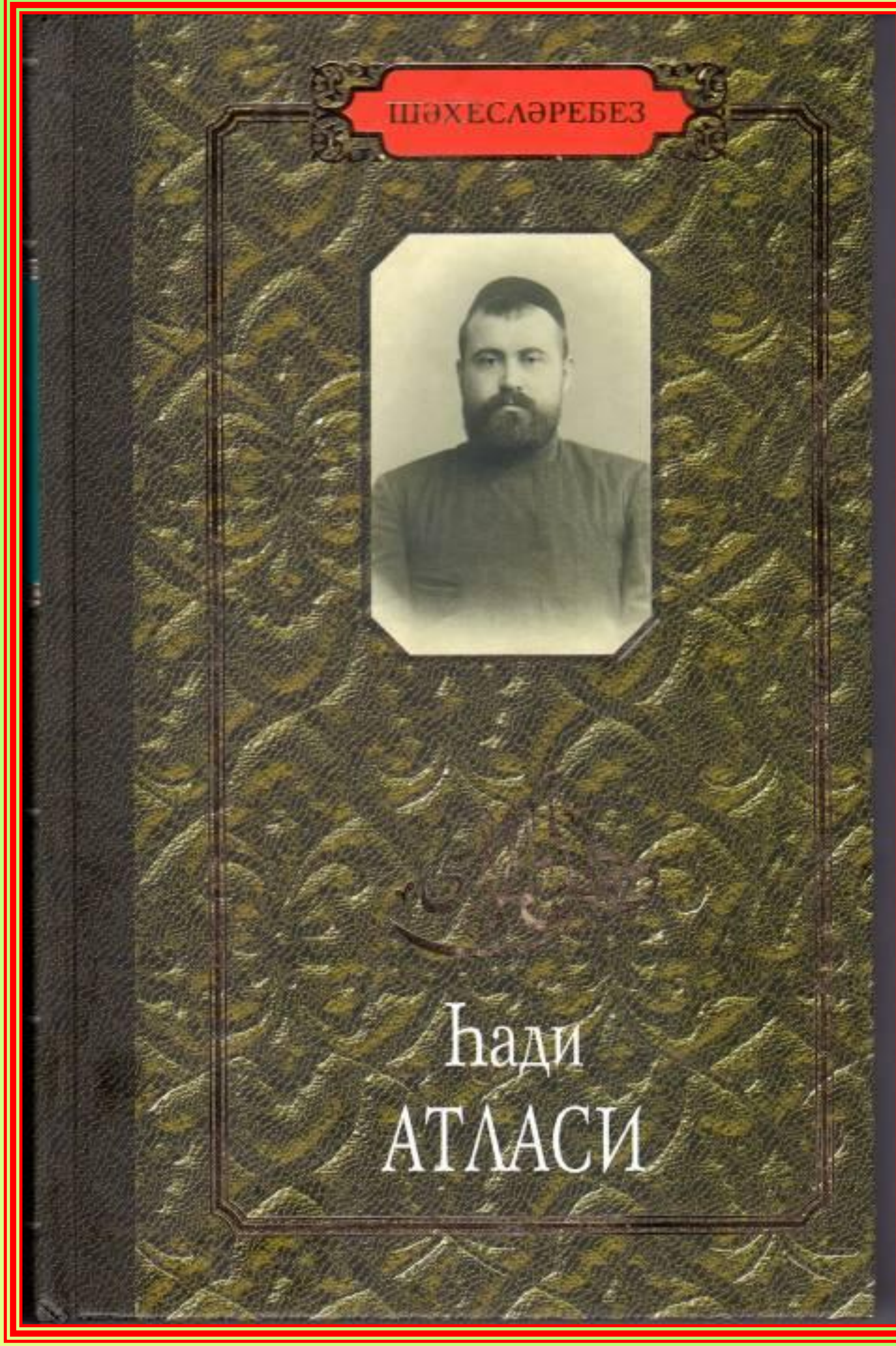
ШӘХЕСЛӘРЕБЕЗ
Һади
АТЛАСИ

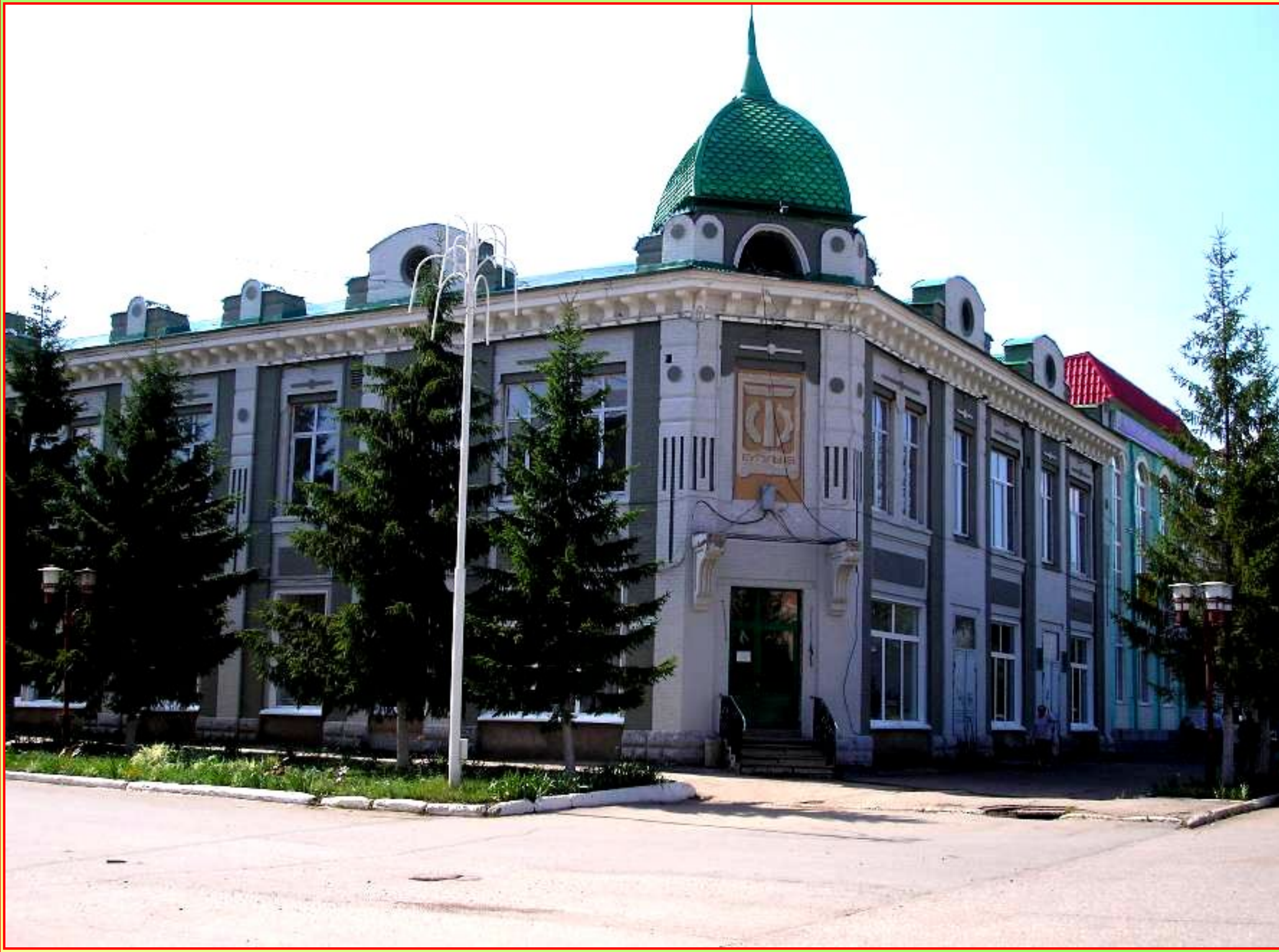

Һади Атласи исемендәге бүләк уяләре

“Мәгърифәтче “ гыйззәт билгесенә лаек булучылар:

Рәүф Ибраһимов

Дания Аитова

Айдар Хәлим

Равил Фәхретдинов

Миркасыйм Госманов

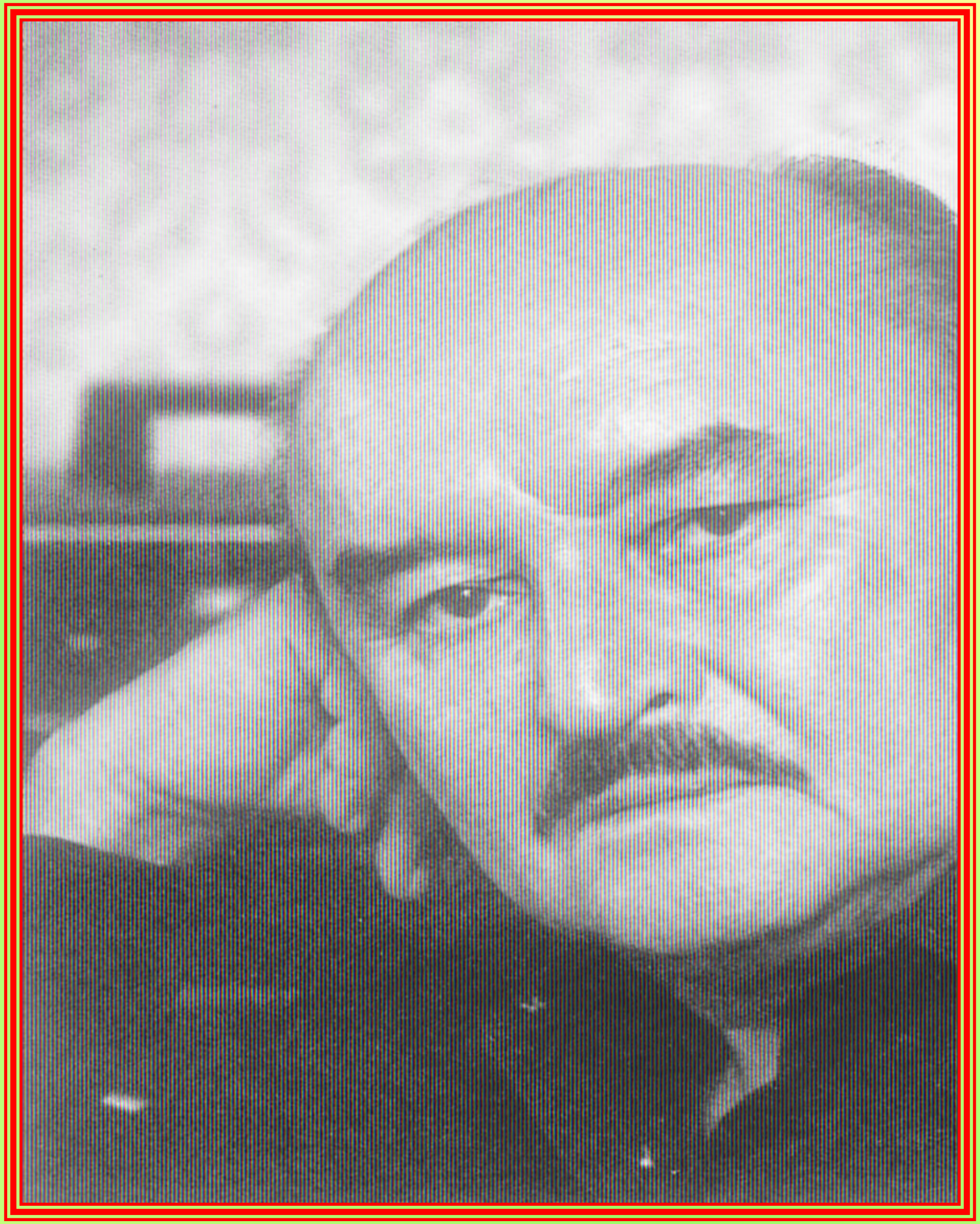

Гали Даутов

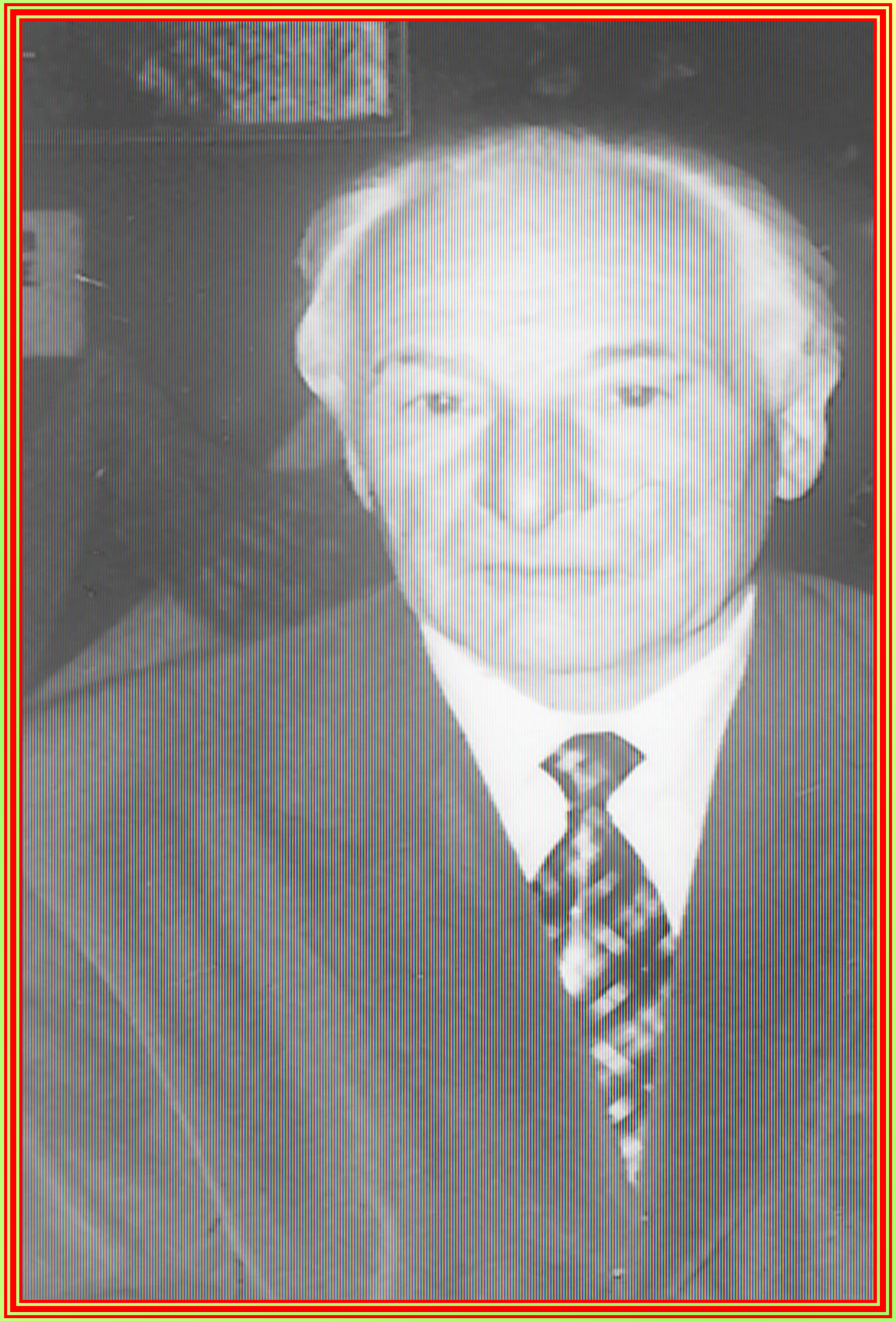

Фәрит Иделле

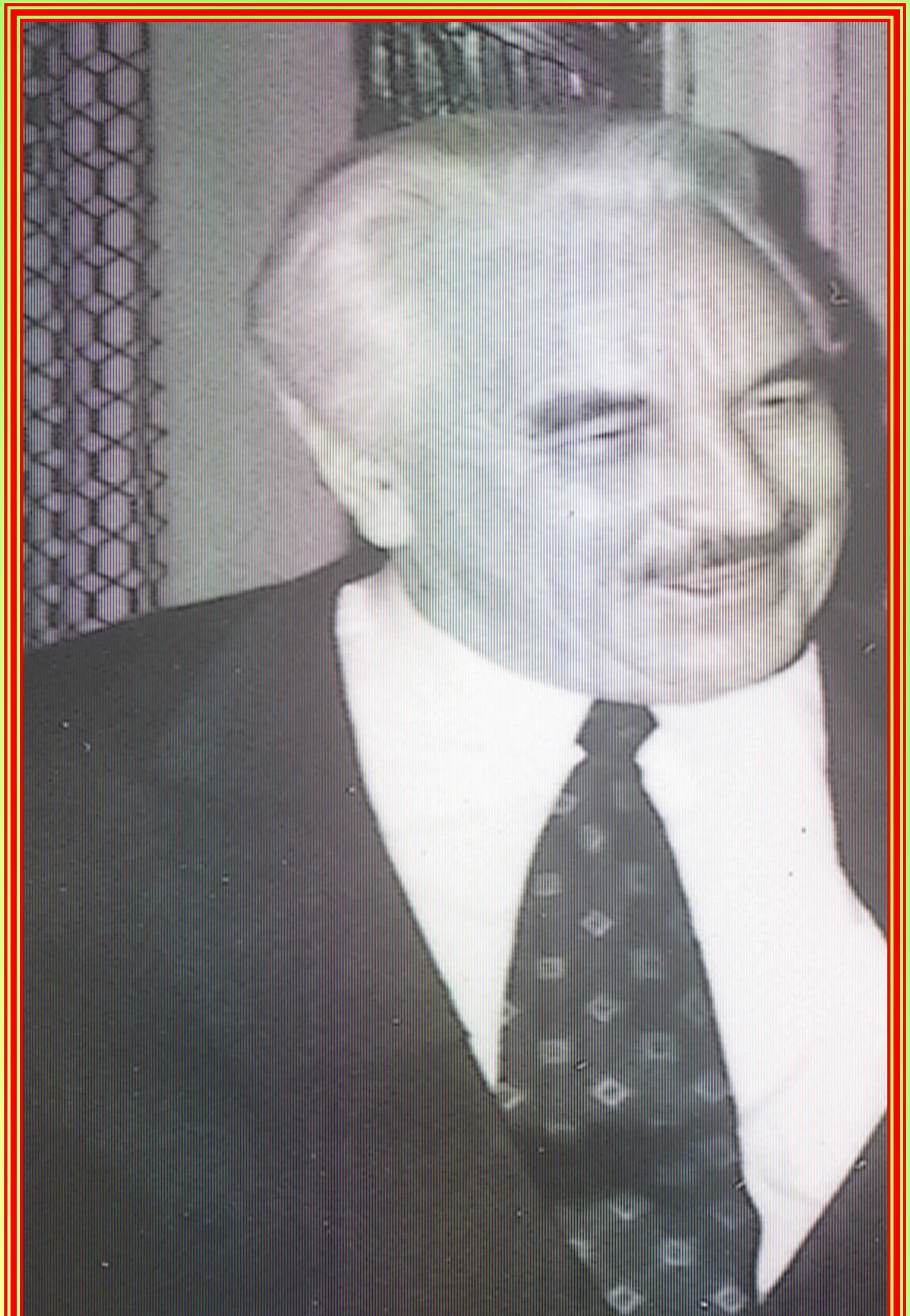

Зәки Зәйнуллин

Фәүзия Мәхмүтова

Рәзил Вәлиев

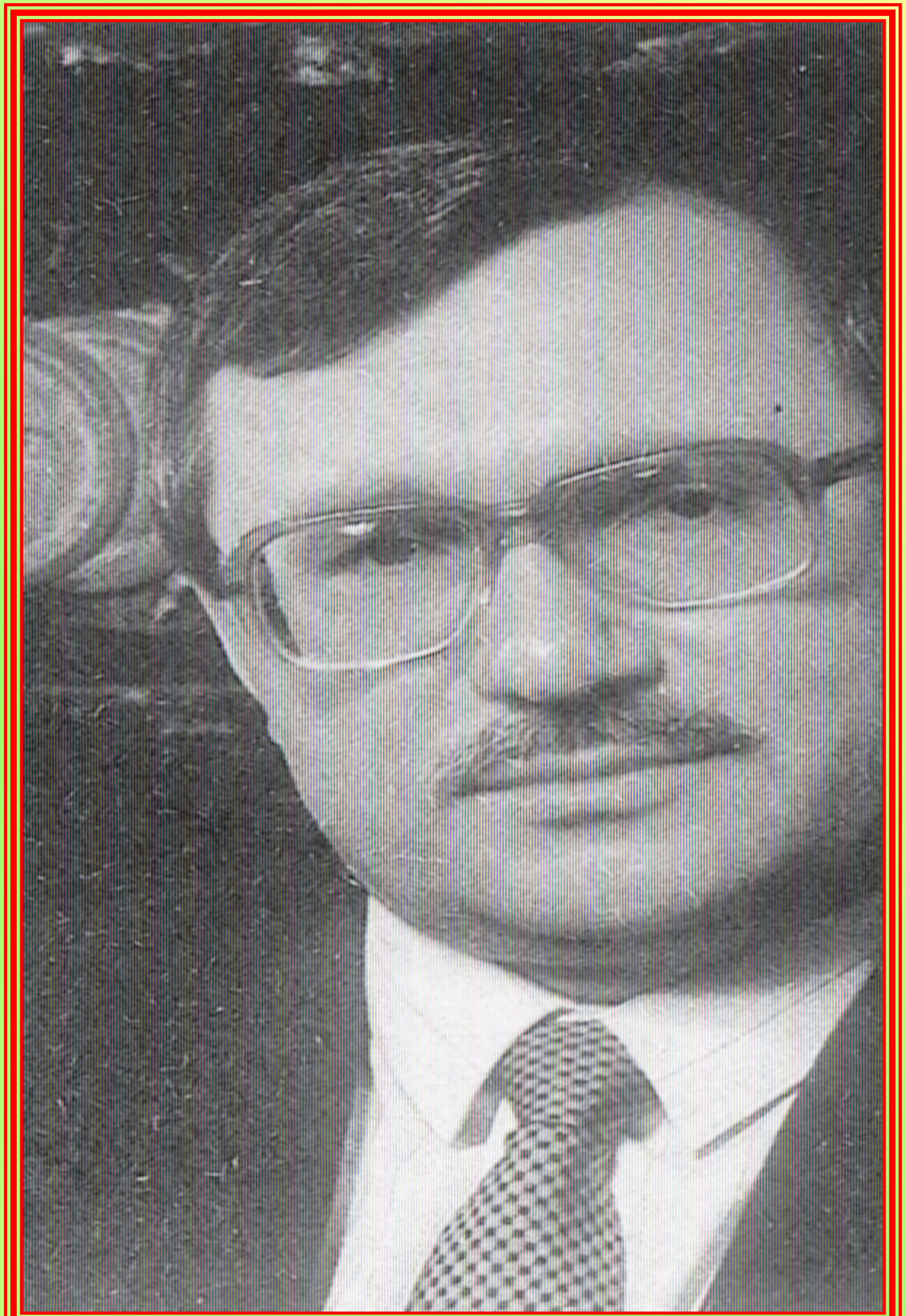

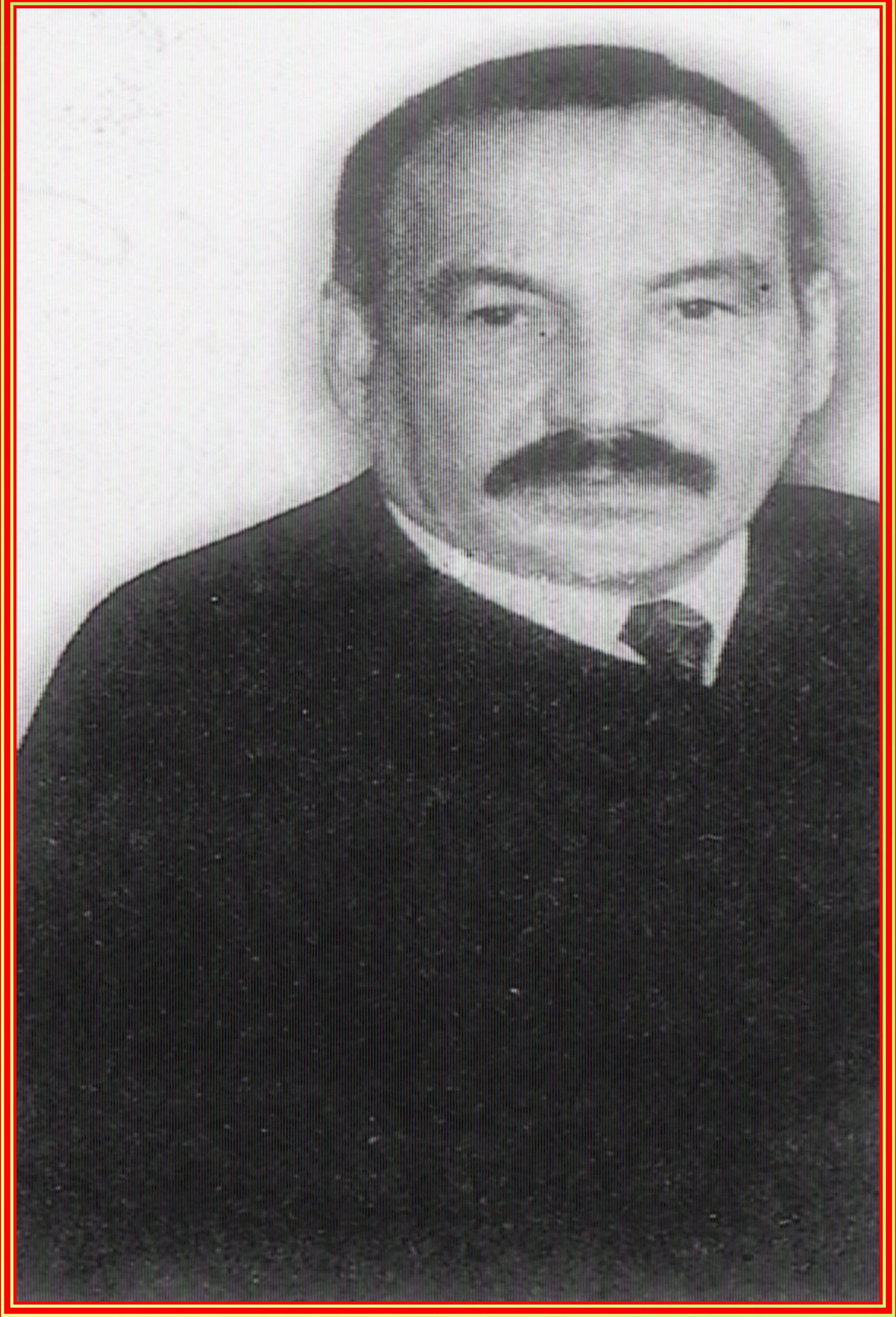

Рөстәм Акъегет

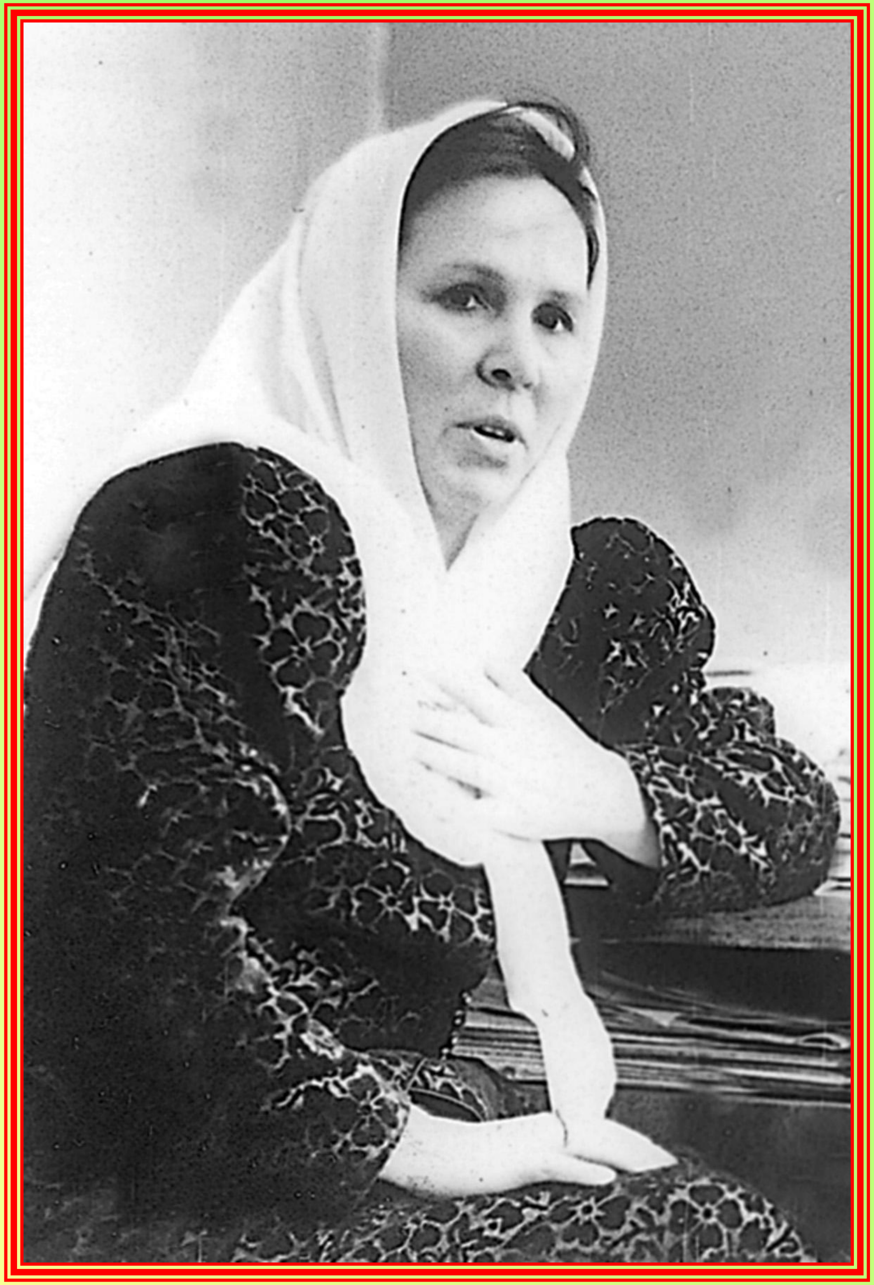

Фәүзия Бәйрәмова

Фазыл Вәлиәхмәт

Нур Әхмәдиев

Дамир Асылов

Җәүдәт Сөләйманов

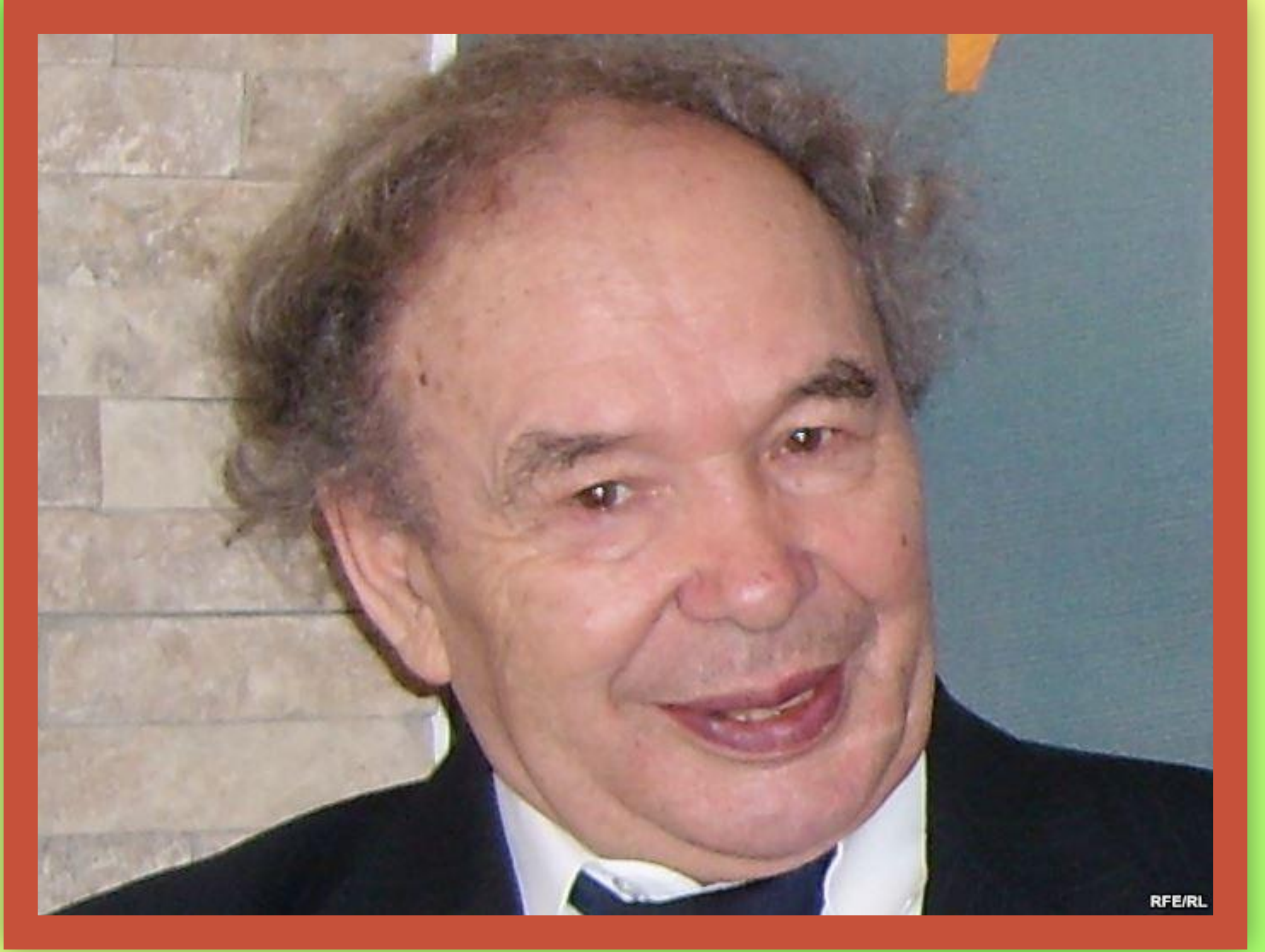

Индус Таһиров

Әзһәр Шакиров

Туфан Миңнуллин

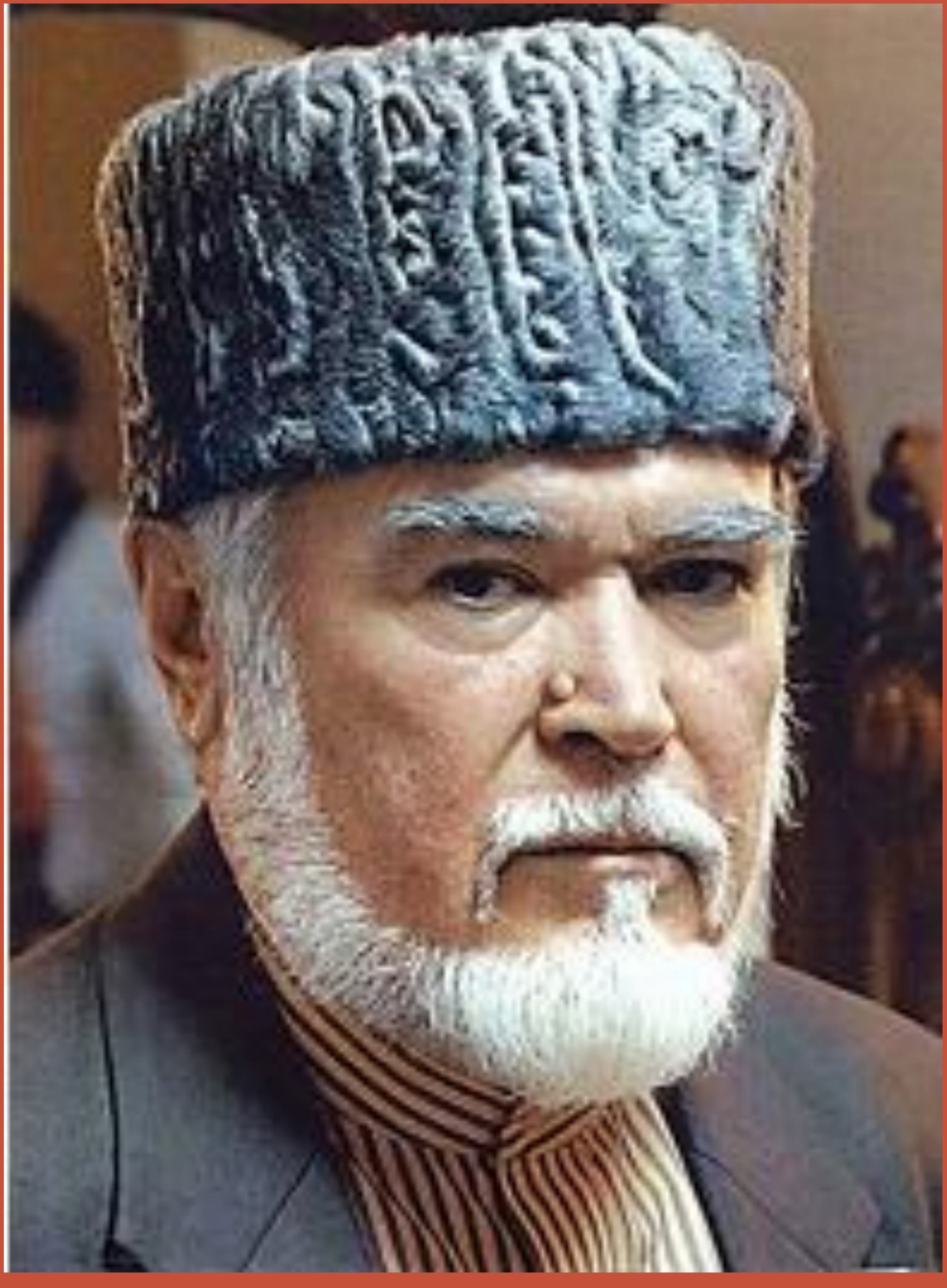

Рабит Батулла

« Шәфәгать иясе» гыйззәт билгесенә лаек булучылар:

Угыз Атласов

Фазыл Вәлиәхмәт

Ирек Кәтиев

Рәмзис Кадыйров

Мәгъсүм Заһиров

Таhир Ильяси

Алсу Сафина

Хәмзә Мотыйгуллин

Ринат Харисов

Бөгелмә миллətпәрвәре

Суфия Әхмәтова

Алсу Мөхәммәтдинова

Нурмөхәммәт Хөсәенов

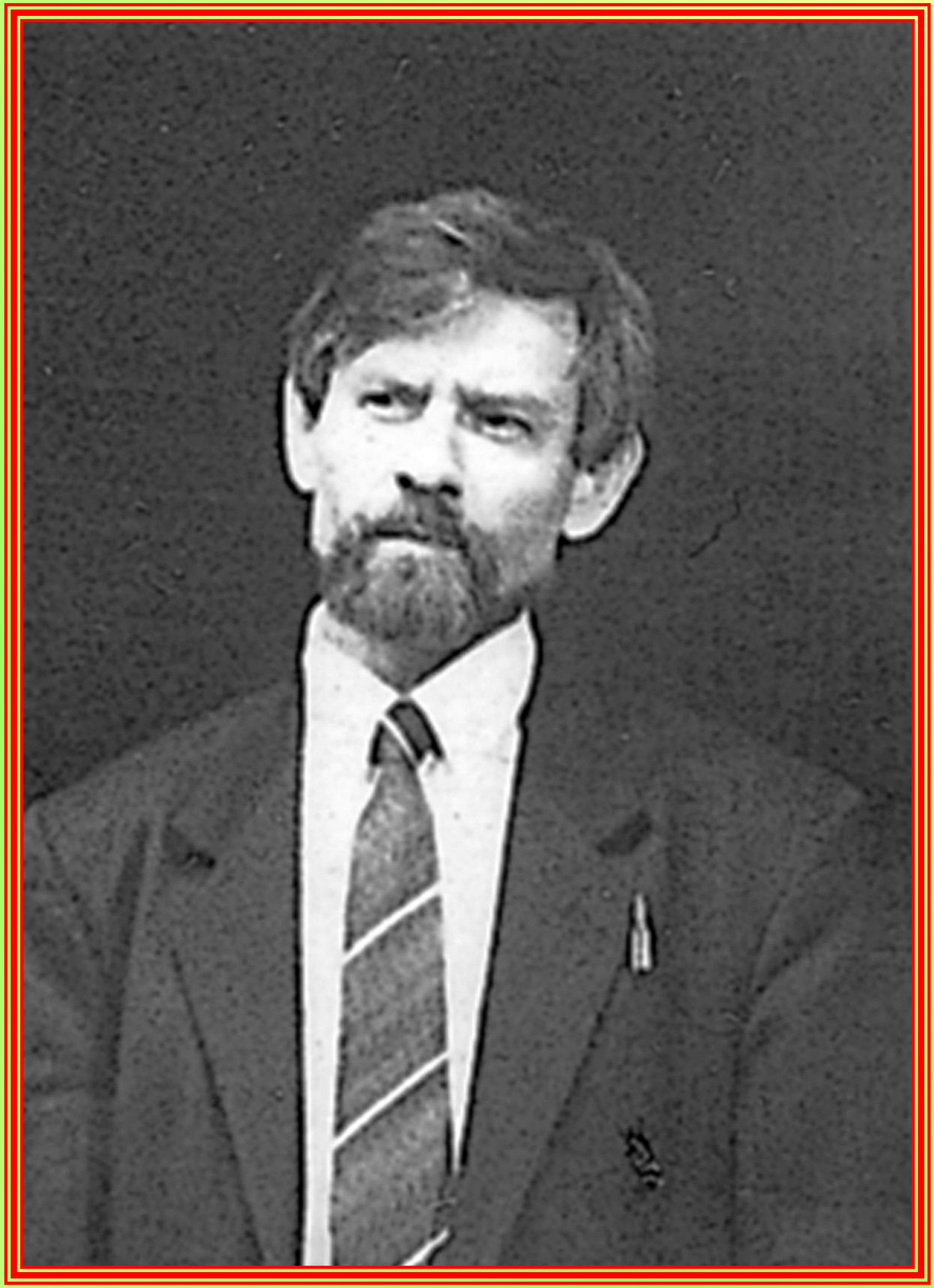

Алсу Мокатдәс

“Фидакарь укытучы” билгесенә лаек булучылар:

Гөлсинә Хисамова

Галиуллин Альберт

Гәрәева Әлфия

Шәрәфетдинова Мөбәширә

Фәүзия Мәхмүтова

Гыйниятуллина Фәһимә

Ракаева Даимә

Җәләев Руслан

Мөэминов Наил

Гәрәева Әнисә

Каюмова
Фирая

Габдрәфыйкова Дания

Латыйпова Әлфия

Мөэминова Мөнирә

Гөлнур Мадъярова

Халикова Рәсимә

Хәлиуллина Сәрия

Сафина Галия

Ибраһимова Ландыш

Кадырова Фәридә

Сидыйкова Гөлзада

Резеда Гарәфетдинова

Гайнуллина Зоя

Гөлназ Сөнгатуллина

“Иҗтиһатлы укучы” билгесенә лаек булучылар:

Гайнуллин Артур-
14нче татар гимназиясе

Мөэминова Айсылу – Кодаш урта мәктәбе

Кыямова Динара – 6 нчы урта мәктәбе

Габдрафиков Дамир – Мостафа Өнҗәл исемендәге лицей-интернат

БУГУЛЬМА